

Lexikografi i Norden och Europa

Lexikonord i Göteborg i maj 1990

Under maj 1990 anordnade Göteborgs universitet och Nordiska språksekretariatet en nordisk konferens i lexikografi, "Lexikonord", med avsikt att utröna möjligheterna till nordiskt samarbete inom lexikografins område. Av deltagarna representerade de flesta enspråkiga ordböcker. Det enda stora tvåspråkiga lexikografiska projektet som berördes under konferensen var det finsk-svenska ordboksprojektet, ett samarbetsprojekt mellan WSOY och Forskningscentralen för de inhemska språken.

Under konferensen ventilerades, utöver samarbetsfrågor, frågor som på olika sätt är av central betydelse för lexikografarbetet. Vilken målgrupp vänder vi oss till, hur ser språkkunskaperna ut hos ordboksanvändaren och hur tar vi hänsyn till ordboksanvändarens förmåga att finna och tillgodogöra sig den information som finns i ordböcker? Alla var eniga om att användarperspektivet kommit i bakgrunden vid lexikografiskt arbete och att det krävs kompletterande forskning kring frågan. Likaså diskuterades en för tvåspråkiga ordböcker viktig metodisk fråga, nämligen i vilken mån man kan utnyttja en enspråkig ordbok som källa vid utarbetandet av en tvåspråkig ordbok.

Lexikografi i Norden 1991

Som en fortsättning på konferensen i Göteborg inbjuder Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap, Avdeling for leksikografi vid Oslo universitet till **konferens om lexikografisk teori och praktik** den 28—31 maj 1991.

Målet med konferensen är att öka intresset för lexikografiskt arbete i Norden och ge ökad kännedom om området även bland dem som inte har lexikografi som profession. Samtidigt kommer konferensen med sin breda uppläggning att ge en heltäckande bild av lexikografarbetet i Norden. Ett utökat samarbete inom lexikografi, med avsikt att

höja kvalitetsnivån på nordiskt lexikografiskt arbete, är ett av konferensens huvudmål.

Ämnesområden som på olika sätt kommer att beröras under dagarna i Oslo blir bl.a.

- lexikografisk teori och metod
- datorstödd lexikografi
- normeringsaspekter på ordböcker
- förhållandet mellan terminologi och fackspråkliga ordböcker
- principer för val av uppslagsord i ordböcker
- metaspråkliga markörer i ordböcker
- specialproblem vid arbetet med tvåspråkiga ordböcker
- dialektordböcker och ordböcker för små språk
- presentation av och diskussion kring pågående ordboksprojekt

Under seminariet i Göteborg utsågs en grupp att utreda möjligheterna att utge en nordisk tidskrift i lexikografi och att bilda en nordisk förening för lexikografer. Resultatet av gruppens arbete redovisas i Oslo.

Vilken tonvikt konferensen i Oslo kommer att få beror i hög grad på det intresse deltagarna visar för de olika ämnesområdena.

Föredrag och program

Föredragen blir av två typer; korta inlägg på 15 minuter eller längre föredrag på ca 30 minuter. Efter varje inlägg kommer tid att anslås för diskussion. Föredragshållarna skall ange hur långt föredraget beräknas bli. Den som önskar hålla ett föredrag skall sända in en kort sammanfattning av föredraget i samband med anmälan. Sammanfattningen skall vara maskinskriven och den kommer att kopieras. Den får inte vara längre än en sida. Alla godkända föredrag publiceras i en konferensrapport som distribueras till alla deltagare och andra intresserade. Rapporten inkluderas i konferensavgiften.

De som önskar diskutera olika problemområden inom lexikografin är välkomna att delta i ett grupparbete under en av konferensdagarna. Information om detaljer i programmet lämnas senare.

Pia Kuusela-Opas och Mikael Reuter

Återvinningsord

Tidskriften Terminfo, som ges ut av Centralen för Teknisk Terminologi, publicerade i sitt sista nummer för 1989 en miniordlista över termer som hänför sig till det aktuella området återvinning. Ordlistan innehöll termer på flera språk och definitioner på finska, och visade samtidigt på begreppens inbördes förhållanden och begreppssystemets struktur. Framställningen här bygger i huvudsak på presentationen i Terminfo, men i fråga om vissa svenska termer skiljer sig vår lista från Terminfos på grund av nya uppgifter som vi har fått från Tekniska nomenklaturcentralen. Vi har också lagt till några termer som inte tas upp i Terminfos lista. Ordlistan har granskats av Tekniska nomenklaturcentralen.

Pia Kuusela-Opas är chefredaktör för Terminfo.

Återvinning och återanvändning

I takt med att miljöproblemen blir allt mer brännande, samtidigt som många ändliga råvaror hotar att ta slut, har frågan om återvinning fått ökad aktualitet. Den klassiska återvinningen av returpapper och returflaskor har fått sällskap av många nya former, och nu diskuteras bl.a. återvinning av plast.

Så småningom har också terminologin inom återvinningsområdet börjat stabilisera sig så mycket att man kan komma med klara rekommendationer. Det gäller inte minst själva ordet **återvinning** (fi. *kierrätys*, eng. *recovery*), som av någon anledning fortfarande tycks vara satt på undantag i Finland.

Återvinning är självfallet inte något nytt fenomen. I det gamla bondesamhället gavs potatisskalen och andra matrester åt grisen, och djurens spillning användes som gödsel på åkrarna. På dassen låg tidningar framme för återanvändning. Tyget från gamla kläder togs till vara, vändes och användes för att sy nya kläder, och när det var för slitet togs det i bruk som trasor.

I princip kan återvinningen delas in i dels **återanvändning** (i mer eller mindre oförändrad form; fi. *uudelleenkäyttö* eller *toistokäyttö*, eng. *reuse*), dels **materialåtervinning** (*uusiokäyttö*, *recycling*) och **energiutvinning** (*energiakäyttö*). En särskild form av återvinning är också **kompostering** (*kompostointi*),

som på sätt och vis innehåller element av både materialåtervinning och energiutvinning.

Ett typiskt exempel på återanvändning är att returflaskor tas till vara, diskas och fylls på igen — antingen av bryggeriet/fabriken eller av konsumenten själv. Också t.ex. loppmarknader och olika slag av bytesverksamhet leder till återanvändning.

Materialåtervinning innebär i sin tur att avfall eller produkter som tagits ur bruk används som råmaterial eller **returråvara** (*uusioraaka-aine*) vid tillverkning av nytt material eller nya produkter. Vanligen är det då fråga om en mer eller mindre fabriksmässig produktion, som när **returpapper** (*keräyspaperi*) används som råvara vid tillverkning av nytt papper, eller när gamla glasburkar och flaskor smälts ned och används för tillverkning av nytt glas.

Ibland är det inte så lätt att dra gränser mellan vad som kan betraktas som återanvändning och vad som bör ses som materialåtervinning. När man använder tidningar som omslagspapper och gamla undertröjor som trasor är det uppenbarligen fortfarande fråga om återanvändning, medan det sannolikt kan betraktas som materialåtervinning när man klipper tyg i remsor och väver mattor av det. Men en sådan härfin gränsdragning är knappast relevant i praktiken. Tvekar man är det bättre att använda den övergripande termen *återvinning*.

Däremot är det klart missvisande och oriktigt att använda *återanvändning* när det som avses otvetydigt är *materialåtervinning*. När Telebladet skriver om "återanvändning av gamla kataloger" får man i första hand för sig att det är fråga om att ta de gamla katalogerna till jobbet eller till landet för att använda dem ett år till. Och när det sägs att det samlas ca 3 000 ton "återanvändbart papper" undrar man hur detta papper skall användas. Det som det är fråga om är ju att det samlas 3 000 ton *returpapper* som kan *återvinnas*.

Energiutvinning är i första hand förbränning. Inte bara träavfall och papper kan brännas för att ge tillskott av energi, utan också t.ex. vanligt hushållsavfall. Också när det gäller att återvinna plast anses förbränning (med rening av rökgaserna) vara ett av huvudalternativen med tanke på det stora energiinnehållet i plast.

Det svåröversatta *uusio-*

På finska introducerades redan på 1970-talet termen *uusiopaperi* för "miljövänligt" papper gjort av en massa med returpapper som råmaterial (*uusiomassa*). Termen slog snabbt igenom som en populär beteckning på ett populärt fenomen, och återfinns numera bl.a. på kuvertflikar och Alkopåsar. Förleden *uusio-* har också spritt sig som beteckning för material eller produkter tillverkade av återvunnet material (*uusiomateriaali*, *uusiotuotteet*).

För *uusiopaperi* och *uusiomassa* har man i Finland försökt introducera de svenska termerna *återvinningspapper* och *återvinningsmassa*. Termen *återvinningspapper* rekommenderades också av Tekniska nomenklaturcentralen i en artikel i TNC-aktuellt 3/1988. Problemet är bara att termen inte har visat sig slå igenom. I Sverige talar branschfolket om *returfiberbaserat papper*, medan vanliga människor mest använder det något diffusa uttrycket *miljövänligt papper*.

I Finland används ofta *returpapper* felaktigt i den här betydelsen. Men returpapper (*keräyspaperi*) är något annat: det är sådant papper som samlas in för att användas som råmaterial för tillverkning av pappersmassa. Texten "Tillverkat av inhemskt returpapper" som man ibland ser på de gråbruna kuverten (om de alls har svensk text) är alltså missvisande: kuvertet tillverkas inte av returpapper utan av ett papper som i sin tur har tillverkats av returpapper. Minst lika illa är det förstås när det uppges att kuverten har tillverkats av "100 % inhemskt återanvänt papper". Man får för sig att kuverten vikts ihop av gammalt tidningspapper (eller kanske lösrivna blad ur gamla kataloger).

I samråd med Tekniska nomenklaturcentralen och experter från branschen har Svenska språkbyrån och Centralen för Teknisk Terminologi nu beslutat rekommendera **returfibermassa** för *uusiomassa* och **returfiberpapper** för *uusiopaperi*. Rekommendationen bygger på att **returfiber** (*uusiokuitu*) redan är en etablerad term inom pappersindustrin för fibermaterial som tidigare ingått i någon pappers- eller pappprodukt (motsatsen är **nyfiber**, fi. *ensiökuitu*). Termen **returfibermassa** förekommer för övrigt